

SHAXS TIPOLOGIYASI VA TEMPERAMENTNING O'ZARO ALOQASI

Qurbonboyeva Shahnozaxon Sanjarbekovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Boshlang'ich ta'lim 1-kurs 25/10-guruh talabasi

qurbonboyevashahnozaxon@gmail.com

Ozodqulov Olimjon Bahodir o'g'li

Ilmiy rahbar: Chirchiq davlat pedagogika universiteti,

Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

olimjonozodqulov30@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17825582>

Annotatsiya: Ushbu tezisdá shaxs tipologiyasi va temperamentning o'zaro aloqasi psixologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Temperament insonning tug'ma individual xususiyatlari bo'lib, uning psixik jarayonlar dinamikasini belgilaydi. Shaxs tipi esa insonning xulq-atvori, reaksiyalari va munosabatlarida namoyon bo'ladigan barqaror psixologik tuzilmadir. Tezisdá Gippokrat–Galenga oid klassik temperament turlari, Pavlovning nerv tizimi tipologiyasi hamda zamonaviy psixologlar (Yung, Ayzenk) nazariyalari solishtirilib, ular orasidagi bog'liqlik ko'rsatiladi. Shuningdek, shaxs tipining shakllanishida temperamentning roli, ijtimoiy muhitning ta'siri va individual farqlarning psixologik talqini o'rganilgan. Mavzu bo'yicha nazariy yondashuvlar bilan bir qatorda amaliy misollar ham keltiriladi. Ushbu material pedagogik jarayonda temperament va shaxs tipini hisobga olish zarurligini asoslab beradi.

Kalit so'zlar: Temperament, shaxs tipi, psixologik tuzilma, nerv tizimi, xulq-atvor, individual farqlar, psixologik tipologiya.

Annotation: This thesis analyzes the relationship between personality type and temperament from a psychological perspective. Temperament represents innate individual characteristics that determine the dynamics of mental processes. Personality type is a stable psychological structure reflected in human behavior, reactions, and interpersonal relations. The paper compares classical temperament types introduced by Hippocrates and Galen, Pavlov's theory of nervous system types, and modern approaches by Jung and Eysenck. It also explains the role of temperament in personality formation and the influence of social environment on individual differences. Both theoretical approaches and practical examples are presented. The thesis highlights the importance of considering temperament and personality type in educational and developmental processes.

Keywords: Temperament, personality type, psychological structure, nervous system, behavior, individual differences, psychological typology.

KIRISH

Mashhur psixolog K.G.Yung shunday degan: "Insonning xarakteri uning tug'ma psixik energiyasi va tashqi muhit ta'siri uyg'unligida shakllanadi." Ushbu fikr shaxs tipi va temperamentning o'zaro bog'liqligini ilmiy jihatdan yoritadi. Insonning temperament tipi uning psixologik reaktivligini, emotsional barqarorligini va faoliyat ritmini belgilasa, shaxs tipi insonning ijtimoiy munosabatlaridagi xulq-atvorini aks ettiradi. Shu sababli, tip va temperamentning o'zaro aloqalarini o'rganish psixologiya fanining muhim yo'nalishlaridan biridir.

Temperament qadimiy davrlardan boshlab Gippokrat va Galen tomonidan to'rt tipga bo'lingan:

1. Sangvinik
2. Xolerik
3. Flegmatik
4. Melanxolik

Ularning har biri psixik jarayonlarning tezligi, barqarorligi va kuchiga ko'ra farqlanadi. Sangvinik - tezkor va ijtimoiy; xolerik - energiyali, impulsiv; flegmatik - vazmin, barqaror; melanxolik - sezgir va ehtiyotkor.

I.P.Pavlov temperamentning fiziologik asoslarini nerv sistemasining kuchi, muvozanati va harakatchanligi orqali tushuntiradi:

Kuchli, muvozanatli-harakatchan - sangvinikka mos

Kuchli, nomuvozanatli - xolerikka mos

Kuchli, muvozanatli-inert - flegmatik

Zaif - melanxolik

Tip va temperamentning o'zaro aloqasi. Temperament shaxs tipining asosiy dinamik bazasini tashkil qiladi. Masalan:

Sangvinik ekstrovert bo'lishi ko'p uchraydi.

Melanxoliklar introvertlarga yaqin bo'lishi mumkin.

Xolerik temperamentdagilar liderlikka moyil bo'ladi.

Flegmatiklar esa barqaror xarakterga ega bo'lib, vazmin shaxs tipini shakllantiradi.

Biroq bu qat'iy qonun emas, chunki shaxs tipiga tarbiya, muhit, ijtimoiy talablar ham kuchli ta'sir ko'rsatadi. Temperament tug'ma bo'lsa, shaxs tipi ijtimoiy tajriba orqali rivojlanadi.

Pedagogik jarayonda temperamentni hisobga olish: O'quvchilarning temperamentiga mos yondashish ta'lim samaradorligini oshiradi.

Sangvinik - tez o'zlashtiradi, lekin diqqat tez chalg'iydi.

Xolerik - faol, lekin konfliktga moyil.

Flegmatik - sekin, ammo puxta o'rganadi.

Melanxolik - individual qo'llab-quvvatlash talab qiladi.

XULOSA

Tip va temperament insonning psixik dunyosini belgilovchi muhim omillardir. Temperament tug'ma bo'lib, psixik jarayonlarning dinamikasini boshqaradi. Shaxs tipi esa ijtimoiy tajriba, tarbiya va muhit ta'sirida shakllanadi. Ular o'zaro uyg'unlashganda har bir insonning individualligini yaratadi. Temperament shaxs tipining asosiy poydevori hisoblanadi, lekin uni to'liq belgilab bermaydi. Insonning ta'lim olishi, kasb tanlashi, muloqoti va xulq-atvori ham aynan ushbu ikki kategoriyaning o'zaro ta'siri orqali tushuntiriladi. Pedagogik jarayonda temperamentni hisobga olish o'qituvchi faoliyatini yengillashtiradi va o'quvchilarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Pavlov I.P. Oliy nerv faoliyati to'g'risida ma'ruzalar. - Moskva, 2018
2. Ayzenk G. Personality and Individual Differences. - London, 2003
3. Yung K.G. Psixologik tiplar. - Toshkent: O'qituvchi, 2002.
4. Galen. Temperamentlar haqida. - Rim, 189. 2020

5. Gippokrat. Tibbiyot asarlari. - Afin, 2019y 400-b.q.
6. Karimova V. Umumiy psixologiya. - Toshkent, 2010.
7. Zokirova N. Shaxs psixologiyasi. - Toshkent, 2015.
8. Raxmonov M. Pedagogik psixologiya. - Toshkent, 2018.